

УДК 331.103.3

Цалко Т.Р., к.е.н., доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

МОЛОДІЖНІ ІНІЦІАТИВИ ТА НЕФОРМАЛЬНЕ ЛІДЕРСТВО У ВІДБУДОВІ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Відновлення України після війни неможливе без консолідації суспільства та посилення соціального капіталу. У цьому контексті саме молодь відіграє особливу роль як джерело інноваційних ідей, енергії та креативних підходів. Молодіжні ініціативи у сфері волонтерства, освіти, екології, культури та цифрових технологій демонструють, що нове покоління готове брати відповідальність за майбутнє держави. Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року Україна опинилась у викликах не лише безпекового, але й соціального характеру: руйнування інфраструктури, масове переміщення населення, спад довіри до інституцій. Неформальне лідерство молоді (через волонтерські ініціативи, молодіжні обміни, участь у громадських проєктах поза офіційними структурами) стало важливим чинником формування та відновлення соціального капіталу: довіри, мережових зв'язків, взаємопідтримки. За даними UNDP, частка молоді, яка беруть участь у волонтерських ініціативах, зросла: близько 30 % заявили, що почали волонтерити вперше після 2022 року (порівняно з 6 % до війни).

Неформальне лідерство виступає важливим феноменом у післявоєнному суспільстві. Воно не завжди пов'язане з офіційними посадами чи інституціями, однак має великий вплив на згуртованість громад. Молодіжні лідери здатні швидко мобілізувати ресурси, організовувати людей навколо спільних цілей і сприяти розвитку горизонтальних мереж довіри та співпраці.

Соціальний капітал формується завдяки активності молоді, яка створює нові простори взаємодії та об'єднує громади навколо конкретних потреб: від відбудови інфраструктури та житла до організації культурних подій та освітніх програм. Саме ці процеси підсилюють громадянську свідомість і роблять суспільство більш стійким до криз.

Приклади успішних молодіжних ініціатив можна побачити в різних регіонах України: проєкти з відновлення громадських просторів, створення освітніх хабів, підтримка ветеранів та внутрішньо переміщених осіб, розвиток екологічних програм. Такі дії не лише вирішують локальні проблеми, але й зміцнюють взаємну довіру, що є основою відбудови соціального капіталу.

Можна відокремити наступний досвід програм та ініціатив:

1. Програма UNDP «Vidnova:UA» підтримує молодіжні обміни, волонтерство та участь у відновленні пошкодженої інфраструктури; у 2022-2023 роках понад 600 молодих людей взяли участь у подібних акціях.

2. Проєкт «Youth Connect for Ukraine» (British Council) спрямований на розвиток лідерських навичок у молоді, зокрема тих, хто постраждав через війну (внутрішньо переміщені особи, громади, що зазнали ушкоджень) [5].

3. Дослідження «Лідерство та соціальна згуртованість молоді: перспективи забезпечення розвитку в умовах сучасних викликів» [3] аналізує, як молодіжні лідери можуть сприяти соціальній згуртованості навіть в умовах воєнного стану.

Систематизація наукових праць, програм і ініціатив дозволила виділити наступні фактори, що перешкоджають активізації молодіжної ініціативи:

1. Соціально-психологічні фактори
 - Поширені психологічні травми, викликані війною та кризовими обставинами.
 - Втрата домівки та соціальних зв'язків, що знижує відчуття безпеки та стабільності.
 - Перерваний освітній процес, що впливає на мотивацію й упевненість у майбутньому.
 - Високий рівень невизначеності, який стримує молодь від активної участі у громадських і відновлювальних ініціативах.
2. Інституційні та ресурсні бар'єри
 - Недостатнє фінансування та обмежені матеріальні ресурси для програм залучення молоді.
 - Слабка підтримка з боку державних і місцевих органів влади.
 - Брак системних підходів до інтеграції молодих лідерів у процеси планування відновлення громад.
3. Потреба у професійному розвитку
 - Обмежені можливості для підвищення кваліфікації молодіжних працівників (youth workers).
 - Відсутність механізмів підтвердження отриманих навичок і компетентностей.
 - Недостатня психологічна та інформаційна підтримка для фахівців, які працюють із молоддю у кризових умовах.

Зважаючи на наведене вище можна запропонувати наступні шляхи подолання викликів і перешкод для активізації молодіжної ініціативи з метою подальшого відновлення соціального капіталу [8,9]:

1. Подолання соціально-психологічних бар'єрів
 - 1.1. Необхідно розвивати системи психологічної підтримки молоді, які включають індивідуальне та групове консультування, арт-терапію, освітньо-психологічні тренінги. Важливо інтегрувати такі послуги безпосередньо у навчальні заклади та молодіжні центри, забезпечуючи їхню доступність.
 - 1.2. Доцільним є впровадження програм з формування стресостійкості та навичок подолання невизначеності, що дозволить підвищити рівень участі молоді у суспільних процесах.
2. Підвищення ресурсної та інституційної спроможності
 - 2.1. Слід розширювати механізми партнерства між державними структурами, місцевою владою, громадськими організаціями та міжнародними інституціями для мобілізації фінансових і організаційних ресурсів.
 - 2.2. Важливим є запровадження системних підходів до інтеграції молодих лідерів у процеси планування та реалізації програм відновлення громад, зокрема через дорадчі молодіжні ради, партисипативні бюджети та інклюзивні консультаційні механізми.
3. Професійний розвиток молодіжних працівників

3.1. Необхідно створити національні програми підвищення кваліфікації youth workers з урахуванням міжнародних стандартів та практик (наприклад, Ради Європи та Erasmus+ Youth).

3.2. Доцільним є запровадження системи сертифікації та підтвердження кваліфікацій молодіжних працівників, що сприятиме підвищенню якості їхньої діяльності та професійної мобільності.

3.3. Важливо забезпечити доступ до регулярної інформаційної та психологічної підтримки для фахівців, які працюють з молоддю, особливо у громадах, що зазнали воєнних руйнувань чи соціально-економічних втрат.

3.4. Розвиток навчальних програм з лідерства, волонтерства, громадянської активності у школах, університетах, молодіжних центрах, які враховують воєнні реалії.

3.5. Підтримка молодіжних платформ і мереж, створення просторів, де молодь може спільно генерувати і реалізовувати ідеї з відбудови — із державною і міжнародною підтримкою.

Таким чином, комплексне поєднання психологічної підтримки, ресурсного забезпечення та професійного розвитку є необхідною передумовою для активного залучення молоді у процеси відновлення та розвитку громад.

Перспективним напрямом є підтримка молодіжних ініціатив з боку держави, органів місцевого самоврядування та міжнародних партнерів. Вклад у розвиток неформального лідерства дозволить масштабувати його вплив і зробити молодь активним учасником післявоєнного відновлення України.

Молодіжні ініціативи та неформальне лідерство є ключовими чинниками відбудови соціального капіталу України. Вони сприяють розвитку горизонтальних зв'язків, підвищенню довіри в суспільстві та формуванню культури співпраці. Підтримка таких практик здатна забезпечити стійке та інклюзивне відновлення країни.

Молодіжні ініціативи та прояви неформального лідерства мають значний потенціал для відновлення соціального капіталу в Україні: вони сприяють відновленню довіри, розвитку горизонтальних зв'язків, формуванню громадянської взаємодії. Проте цей потенціал не використовується повністю через цілу низку викликів — психологічних, ресурсних, інституційних.

З огляду на актуальні дані 2022-2025 років, можна стверджувати, що створення умов для участі молоді, розвиток її лідерських навичок і підтримка з боку держави та міжнародних партнерів є критичними елементами сталого і інклюзивного відновлення України.

Список використаних джерел:

1. Bazyl, L.O., & Orlov, V.F. (2022). Youth entrepreneurship is an effective direction of recovery of the post-war economy of Ukraine. Матеріали Першої міжнародної конференції «Відкрита наука та інновації в Україні 2022».

2. Закатнов, Д.О. (2023). Youth entrepreneurship consulting model for the post-war recovery of Ukraine's economy. Матеріали XII міжнародної наук.-практ. конференції (м. Хмельницький).

3. Бибик, Д. Д. (2023). Leadership and social cohesion of youth: prospects for ensuring development in the conditions of modern challenges // Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України.
4. Engaging young men and women in recovery processes in Ukraine through youth exchanges, UNDP, 2022-2023.
5. Youth Connect for Ukraine – Activities in Ukraine, British Council.
6. The needs of youth workers in Ukraine during the war: research by the Council of Europe and partners, 2024.
7. Sychova, V., & Samofalova, T. (2024). Youth policy of Ukraine in post-war reconstruction: the European context. State Formation.
8. Vartanova O., Tsalko T. (2023) Spozhyvcha povedinka: revitalizatsiia kon-tseptsii i stryzhnevi modeli [Consumer behavior: revitalization of the concept and core models]. Ekonomika ta suspilstvo, no. (50). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-36> (in Ukrainian)
9. Tsalko T., Nevmerzhytska S. (2021). Implementation of cloud technologies in the education process of higher education institutions in Ukraine. Social and economic aspects of internet services market development: monograph; Edited by I. Tatomyr, V. Fedyshyn. Praha: OKTAN PRINT, 2021, pp. 250-262. DOI: <https://doi.org/10.46489/saeaois-04>